

CONSILIUL PENTRU PROBLEMELE BISERICII ORTODOXE RUSE DE PE LÂNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI AL URSS (1943-1965) – UN ORGAN DE LEGĂTURĂ DINTRE STAT ȘI BISERICĂ

Nicolae Fuștei

Normalizarea relațiilor Stat – Biserică apare în agenda zilei odată cu începutul războiului din 1941-1945, când s-a ajuns la ideea de a forma o instituție specială abilitată să țină legătura între Stat și Patriarhia Moscovei.

După persecuțiile dure din anii 1930, în timpul războiului statul devine mai tolerant față de credincioși. O schimbare considerabilă în relațiile Stat - Biserică începe în septembrie 1943, în urma întâlnirii lui I. Stalin cu ierarhii Patriarhiei Moscovei: mitropoliții Serghie (Stragorodski), Alexei (Simanski) și Nicolae (Iarușevski). La această întâlnire s-a hotărât alegerea Patriarhului, redeschiderea bisericilor și a școlilor teologice, editarea revistei „Журнал Московской Патриархии”. La propunerea lui Stalin¹, pe lângă acestea, în septembrie 1943, a fost organizat un instrument al guvernului – Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului în frunte cu colonelul Securității Gheorghe Karpov, școlit în cadrul serviciilor speciale (Сосковец 2008, 163). Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse a fost înființat prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului nr. 993 din 14 septembrie 1943 (Власть и церковь 2009, 20-21). Acesta urma să controleze activitatea cultelor, având un rol special în implementarea politicii religioase în perioada postbelică. Prin aceeași hotărâre, în fruntea Consiliului este numit G. G. Karpov.

La indicația Consiliului Comisarilor Poporului, Karpov urma în decurs de 10 zile să elaboreze Statutul noului consiliu și lista personalului. De fapt, Karpov urma să formeze un nou organ de stat, să se îngrijească de elaborarea documentației necesare, găsirea unui local corespunzător, să aleagă personalul necesar pentru activitatea Consiliului.

Karpov s-a apucat de lucru cu râvnă, astfel că pe data de 23 septembrie 1943 Consiliul Comisarilor

Poporului prin hotărârea 1095 aprobă Statutul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse (Власть и церковь 2009, 21-22). Formarea noului organ de stat era controlată de la cel mai înalt nivel, probabil de însuși I. Stalin. Nu în zadar Hotărârea vizată mai sus este iscălită de însuși I. Stalin, pe document se află și iscălitura lui Ia. Ceadaev, care gestiona afacerile Consiliului Comisarilor Poporului din URSS.

Noul Consiliu s-a instalat la Moscova pe strada Kropotkinskaia, la etajul doi al edificiului cu numărul 20.

Statele și salariile angajaților Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului din URSS²

Funcția	Numărul de posturi stabilite	Salariul lunar (ruble)
Președintele Consiliului	1	2500
Vicepreședintele Consiliului	1	2000
Secretarul responsabil	1	1800
Asistentul președintelui	1	1600
Referent pe lângă vicepreședinte	2	1500
Consilier juridic	1	1500
Inspector superior	1	1400
Inspector	3	1200
Șeful gospodăriei	1	1000
Contabil	1	800
Grefier superior	1	700
Grefier	1	500
Stenografistă	1	600
Dactilografă	1	500
Secretar	5	600
Șofer	5	385
Curier-femeie de serviciu	2	250
Portar	3	250
Bufetieră	1	300
Cazangiu	3	250

¹ După cum consideră unii cercetători, printre care și N.A. Krivova, Stalin a pus pe seama acestei instituții rolul de intermediar între autoritățile sovietice și Biserică, dar păstrându-și dreptul de a soluționa toate problemele-cheie (vezi Письма Патриарха 2009, 8, anexa).

² Arhiva de Stat a Federației Ruse (în continuare ASFR), F. P-6991, inv. 2, d. 37, f. 11.

În conformitate cu Anexa la procesul-verbal nr. 97 al ședinței Biroului Politic al CC al PC(b)M din 24 decembrie 1945, Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, cât și cel al Consiliului pentru problemele cultelor religioase de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS pentru RSSM făceau parte din nomenclatura CC al PC(b) al Moldovei³.

În statutul Consiliului pentru problemele Bisericii Ruse (CPABOR) se stipula că acesta realizează legătura între guvernul URSS și Patriarhul Moscovei în problemele ce țin de competența guvernului URSS. Consiliului îi reveneau următoarele funcții: examinarea prealabilă a chestiunilor inițiate de Patriarh, care necesitau implicarea guvernului; elaborarea proiectelor de legi și hotărârilor referitor la problemele Bisericii, la fel și a instrucțiilor și altor documente referitor la implementarea, respectarea și propunerea pentru examinarea lor de către Consiliul Comisarilor Poporului; controlul asupra implementării legilor și hotărârilor referitoare la Biserică în tot cuprinsul țării; informarea la timp a guvernului despre situația Bisericii Ortodoxe Ruse; evidența generală a bisericilor și elaborarea statisticilor în conformitate cu datele furnizate de către autoritățile locale. Pentru realizarea acestor obiective Consiliul avea dreptul să solicite de la organele centrale și locale sovietice informațiile și materialele necesare ce țin de Biserica Ortodoxă (Сосковец 2008, 162).

În activitatea sa de intermediar dintre guvernul sovietic și Patriarhia Moscovei referitor la problemele Bisericii Ortodoxe, care necesită implicarea conducerii URSS, Consiliul era înzestrat cu următoarele funcții: examinarea prealabilă a problemelor ridicate de către Patriarh și care solicitau implicarea guvernului URSS; elaborarea proiectelor actelor legislative și hotărârilor referitoare la Biserica Ortodoxă, la fel și a instrucțiunilor și altor documente referitoare la implementarea lor, prezentarea acestora pentru a fi examinate în CCP URSS; monitorizarea implementării pe întreg teritoriul țării a legilor și hotărârilor ce țin de Biserica Ortodoxă Rusă; prezentarea, către Consiliul Comisarilor Poporului, a diferitor concluzii referitoare la Biserica Ortodoxă; informarea la timp a guvernului URSS despre situația Bisericii, activitățile acesteia în

teritoriu, contorizarea numărului de comunități religioase și elaborarea notelor informative de statistică după datele furnizate de organele puterii locale (Власть и церковь 2009, 21-22).

Consiliul mai avea și sarcina de a „lustrui” imaginea Uniunii Sovietice în străinătate. Karpov regulat primea în audiență la sediul Consiliului corespondenți străini. În urma acestor întâlniri au fost făcute însemnări, erau scrise dări de seamă. În prezent acestea se păstrează în inventarul nr. 2 al fondului Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse din Arhiva de Stat a Federației Ruse⁴.

În perioada imediat următoare de la constituirea Consiliului s-a observat o îmbunătățire a situației Bisericii Ortodoxe Ruse.

Spre sfârșitul războiului au fost restabilite eparhiile, funcționau cursuri teologice, numărul bisericilor deschise a crescut de la 3732 în 1941 la 10200 (Шкаровский 2009, 12).

În perioada 1945 - prima jumătate a anului 1948 statul a făcut o serie de concesii în favoarea Bisericii, unele dintre care intrau în contradicție cu legea din 1929 despre organizațiile religioase, cum ar fi recunoașterea statutului de persoană juridică cu drepturi limitate, lărgirea împuternicirilor preoților parohi, permisiunea activităților economice ș.a.

Din jumătatea a doua a anului 1948 statul sovietic refuză dialogul constructiv cu Biserica Ortodoxă – nu mai era nevoie de imaginea unui stat loial față de Biserică. De aceea elita de partid încearcă să reformeze politica bisericească din anii 1943-1947 și rolul Consiliului pentru problemele Bisericii pe lângă Consiliul de Miniștri. Între CC și Consiliu apar cel puțin două probleme:

- 1) Prerogativa controlului și conducerii tacite a Bisericii Ortodoxe Ruse revenea structurilor ideologice ale partidului, în special CC al PC(b) și cu deosebire Departamentului de Propagandă și Agitație.
- 2) Consiliul urma să-și restructureze calitativ politica față de Biserica Ortodoxă, refuzând funcția de intermediar și coordonator, urmând să se transforme într-un institut de conducere a Bisericii în interesul statului și partidului, în limitele confruntărilor ideologice ale concepți-

³ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare AOSPRM), F. 51, inv. 3, d. 32, f. 219.

⁴ ASFR, F. P-6991, inv. 2, d. 10, f. 13.

ilor ateiste și religioase despre lume (Горбатов 2007, 168).

Confruntările dintre CC și Consiliu reflectau situația din țară. Noul curs liberal în politica bisericească a fost întâlnit cu ambiguitate de activul partidului în teritoriu. Fiind foarte sensibili la dispozițiile celor de la conducerea PCUS, cinovnicii sovietici din teritoriu au înțeles că acum au „mâinile dezlegate” și că pot aplica metodele încercate de luptă cu organizațiile religioase.

Prima jumătate a anilor 1960 în istoriografia rusă și cea de peste hotare este caracterizată ca o nouă perioadă în luptă politică cu religia și Biserica în URSS. Caracterul, metodele și rezultatele noii politici sunt destul de bine analizate în diferite lucrări⁵.

Pe 16 octombrie 1958 apar două hotărâri ale Consiliului de Miniștri al URSS: „Despre impozitul pe lumânări” (*О свечном налоге*) și „Despre mănăstirile din URSS” (*О монастырях*). Împreună cu alte documente adoptate de Secretariatul CC la PCUS, acestea semnalau schimbarea politicii față de organizațiile religioase din faza de luptă cu intensitate scăzută în faza de ofensivă aproape totală împotriva lor, în special a Bisericii Ortodoxe Ruse.

Noua politică bisericească a statului, orientată spre îngrădirea, limitarea activității Bisericii se evidențiază în documentele de partid și de stat și în activitatea Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse în direcția implementării acestora spre sfârșitul anilor 1950. Însă potrivit convingerilor celor din CC poziția președintelui Consiliului G.G. Karpov nu satisfăcea noile cerințe. În hotărârea „Despre măsurile de lichidare a încălcării legislației sovietice despre culte” (*О мерах по ликвидации нарушений советского законодательства о культах*) din 13 ianuarie 1959 se spune că „...Karpov nu înțelege corect obligațiile Consiliului, nu dorește să ia în considerație schimbările survenite în țară...”⁶. Unii cercetători consideră că această hotărâre l-a provocat pe Karpov să plece din postul de președinte al Consiliului (Чумаченко 2008, 138-144). Oficial Karpov a fost eliberat din funcția de președinte al Consiliului pentru problemele Bisericii

Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri a URSS la 6 februarie 1960 prin decizia Consiliului de Miniștri. Prin aceeași hotărâre în locul lui G.G. Karpov este numit V.A. Kuroedov, un lucrător din aparatul CC al PCUS (Чумаченко 2010, 74). Prima ședință a Consiliului sub conducerea noului președinte are loc pe data de 23 februarie și a ținut până a doua zi, 24 februarie. Cercetătorii atrag atenția asupra schimbărilor caracterului stenogramelor ședințelor Consiliului. Sunt trasate noi obiective, probleme, metode de lucru, ceea ce arată hotărârea fermă a noului conducător să execute indicațiile conducerii statului și partidului pentru „repararea greșelilor” comise de administrația precedentă. Sunt interesante expresiile folosite de noua conducere: „...vor fi chemați episcopii în eparhiile cărora s-au observat cele mai multe încălcări ale legislației, și care opun o rezistență mai mare” (Чумаченко 2010, 74). Consiliul a luat o serie de măsuri în vederea îndeplinirii hotărârii CC al PCUS din 13 ianuarie 1960. Printre acestea este și proiectul instrucțiunii pentru folosirea legislației și hotărârii Guvernului URSS, referitor la culte; pregătirea modificărilor necesare în legislația despre culte și Statutul Bisericii Ortodoxe Ruse; propuneri pentru micșorarea numărului de seminare teologice ș.a.⁷

V. Kuroedov, venind în locul lui G. Karpov, a supus unei critici acerbe activitatea predecesorului săi.

Fostul conducător al Consiliului era învinuit că a contribuit la renașterea și activitatea organizațiilor religioase, a fost prea loial și fără de pretenții, ceea ce a condus la creșterea „poftei” conducătorilor religioși⁸. Evident că aceste învinuiri nu aveau nimic cu realitatea. De fapt, se schimba politica partidului și a statului față de culte.

S-au reîntors la teza despre neloialitatea politică a clericilor. Spre exemplu, partea a treia a referatului lui V. Kuroedov, președintele CPPBOR, ținut la consfătuirea unională a împuterniciților (21 aprilie 1960), era intitulat: „Să manifestăm vigență și să curmăm la timp atacurile antisovietice ale clerului” (*Проявлять бдительность, своевременно пресекать антисоветские выпады духовенства*)⁹. În referat se stipula că clerul răspândește zvonuri și bârfe despre viața

⁵ Printre acestea se evidențiază lucrările: Алексеев 1993; Гераскин 2008; Горбатов 2008; Марченко 2007; Одинцов 1994; Одинцов 2002; Поспеловский 1997; Цыпин 1997; Шкаровский 1999a.

⁶ ANRM, F. 51, inv. 2s, d. 24, f. 60.

⁷ ANRM, F. 2046, inv. 2s, d. 24, ff. 224-226.

⁸ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 24, f. 60.

⁹ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 24, ff. 71-77.

oamenilor sovietici, despre atitudinea statului față de religie și Biserică. În concluzie Kuroedov spune că „statul nu va admite ca unii clerici să folosească amvonul pentru calomnii împotriva statului”. Acesta cheamă împuterniciții să cerceteze atent predicile preoților. „În țara noastră mai bine de 10 mii de preoți citesc sute de mii de predici în care puteți găsi cât doriți atacuri la adresa realităților noastre”¹⁰.

Un an și jumătate s-a discutat noul Statut al Consiliului în diferite instanțe și abia în aprilie 1961 acesta a fost trimis spre examinare la CC al PCUS și la Consiliul de Miniștri al URSS, evident cu schimbările făcute în conformitate cu hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS din 16 martie 1961 „Despre înăsprirea controlului asupra respectării legislației cultelor” (*Об усилении контроля за выполнением законодательства о культах*) (Чумаченко 2010, 75).

Astfel că spre mijlocul anului 1961 a fost alcătuită o nouă echipă a Consiliului, fiind gata de a realiza noile cerințe puse de către CC al PCUS. Această componență a Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse va rămâne neschimbată până la momentul unirii celor două Consilii în decembrie 1965.

La începutul anului 1963 (în conformitate cu cerințele Plenarei din noiembrie 1962 a CC) s-a hotărât crearea pe lângă Consiliul pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse a unui grup de inspec-tori-consultanți pe baze obștești „pentru îndeplinirea anumitor propuneri tematice ale Consiliului” (Чумаченко 2010, 76).

Inițial în componența grupului au fost incluse 12 persoane. Peste un an grupul era format din 21 persoane (Чумаченко 2010, 76), printre care și savanți de renume cum ar fi N.P. Krasnikov, E.I. Lisavțev, P.K. Kurocikin.

Noile direcții principiale de activitate a Consiliilor au fost sonorizate de către V. Puzin la ședința celor două Consilii și a împuterniciților din februarie 1958. Referatul lui lăsa de bănuit că vor începe măsuri de amploare de atacuri asupra cultelor. Spre exemplu, V. Puzin își manifesta indignarea că în țară s-au păstrat foarte multe edificii de cult care nu mai funcționează, însă care prin prezența lor servesc la educarea religioasă. În concepția acestuia, prea multe dintre aceste edi-

ficii au fost introduse în lista monumentelor de arhitectură, că aceste liste trebuie să fie revizuite. Puzin practic chema la un nou val de vandalizare: distrugerea crucifixelor, cupolelor bisericilor ș.a., adresând o întrebare retorică: „Oare în cei 20-30-40 de ani nu a fost găsit un prilej pentru a ne debarasa de o astfel de priveliște?” (Сосковец 2008, 165).

Printre direcțiile de activitate ale Consiliului și împuterniciților acestuia se numără următoarele:

Propagarea ateismului

În conformitate cu Statutul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, acesta urma să îndeplinească un rol intermediator neutru între organizațiile religioase și autoritățile statului, să controleze respectarea legislației sovietice de către cele două părți, la fel să îndeplinească funcții consultative, de arbitraj și altele.

Însă după cum demonstrează documentele de arhivă, nu putem vorbi despre o atitudine neutră a Consiliului. Una dintre datorii principale ale Consiliului era promovarea propagandei ateiste, deseori manifestându-se în calitate de cel mai activ, consecvent și fără de compromis organizator al acesteia. „Consiliul nu este un organ de propagandă a ateismului, dar este dator să-i ajute pe cei care o fac. Acțiunile incorecte ale Consiliului pot aduce daune procesului de educație ateistă a populației”, – se menționa în timpul unei ședințe a Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse (Сосковец 2008, 163).

De fapt, cele arătate mai sus ne conving în ideea că CPABOR era un instrument docil în mâinile statului în așa-numita problemă religioasă. Sarcina centrală a acestei instituții era controlul activității organizațiilor religioase, înregistrate oficial.

Lupta cu încălcările legislației despre culte

În ianuarie 1960 este adoptată o nouă hotărâre a CC al PCUS referitoare la religie: „Despre măsurile în vederea stopării încălcării legislației sovietice despre culte din partea clerului” (*О мерах по ликвидации нарушений духовенством советского законодательства о культах*) (О мерах 1994, 43-67).

¹⁰ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 24, f. 87.

Influențarea politicii de cadre în Biserică

Consiliile promovau o politică care era în interesul statului. Aceasta includea: 1) descurajarea și neadmiterea hirotoniei noilor episcopi din rândul clerului care nu trezea încrederea autorităților; 2) descurajarea „reproducerii” noilor preoți prin refuzul „argumentat” al candidaților; 3) influențarea, în favoarea statului, numirii arhierilor la catedrele respective; 4) limitarea numărului studenților de la Academii și Seminarele Teologice admiși în anul întâi, influențarea procesului de selectare a studenților; 5) eliminarea din activitatea bisericească a persoanelor care nu satisfac Consiliile, a celor considerați „persona non grata” de către statul sovietic (Cockoven 2008, 166).

Micșorarea veniturilor parohiilor

Pe lângă chestiunea cadrelor, Consiliile și împuterniciții acestora erau preocupați de baza financiară a parohiilor ortodoxe și a altor confesiuni și organizații religioase, pentru micșorarea veniturilor acestora.

Controlul asupra activităților de binefacere

O măsură importantă pentru controlul din partea împuterniciților era cea ce ține de activitatea de binefacere din partea organizațiilor religioase, care era interzisă prin lege.

În conformitate cu Statutul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, o nouă funcție – Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse – este introdusă în Consiliile Comisarilor Poporului din republicile unionale, autonome, consiliile executive regionale și ținutale. În conformitate cu Anexa la procesul-verbal nr. 97 al ședinței Biroului Politic al CC al PC(b)M din 24 decembrie 1945, Împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, cât și cel al Consiliului pentru problemele cultelor religioase de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS pentru RSSM făceau parte din nomenclatura CC al PC(b) al Moldovei¹¹.

Împuterniciții erau numiți prin hotărârea organelor locale ale puterii sovietice și erau confirmați la birourile republicane, ținutale sau regionale ale partidului. Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe doar coordonau nominaliza-

rea candidaturilor. De fapt, după cum a arătat practica ulterioară, aceasta era doar o chestiune formală, organele locale ale puterii singure determinau nominalizarea candidaților la funcția de împuternicit și toate încercările lui Karpov de a influența deciziile ce țin de politica cadrelor au suferit eșec (Чеботарев 2004, 43).

Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru RSSM apare la Chișinău în 1944, când a fost confirmat în această funcție Serghei Petrovici Volkopealov (1944-1945)¹².

Ulterior statutul și funcțiile împuternicitului au fost precizate, iar statutul lor a devenit unul special.

În 1945, potrivit directivei adjunctului președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al URSS V.M. Molotov, împuterniciții CPPBOR erau supuși fie nemijlocit președinților Consiliului Comisarilor Poporului al republicilor unionale/autonome, comitetelor executive regionale, fie primilor adjunți. Împuterniciții erau aprovizionați cu produse alimentare și industriale la același nivel ca și șefii de direcții (în republicile unionale și autonome), iar în ținuturi și regiuni la același nivel cu șefii secțiilor comitetelor executive. Conducerile regionale nu aveau dreptul să transfere împuterniciții la alte funcții fără aprobarea CPA-BOR, nici să-i trimită în delegații pe termen lung dacă nu aveau tangență cu activitatea lor (Зонов 2012, 145).

După cum am menționat mai sus, prima jumătate a anilor 1960 în istoriografia rusă și cea de peste hotare este caracterizată ca o nouă perioadă în luptă politică cu religia și Biserica în URSS.

Canalul principal de realizare a noii politici religioase a statului rămânea institutul împuterniciților în teritoriu.

Statutul și baza juridică a împuterniciților se afla în vizorul lui V.A. Kuroedov din primele zile ale aflării acestuia în postul de președinte al Consiliului. În unul dintre primele documente pe adresa CC Consiliul atrage atenția asupra subaprecierii rolului împuterniciților. În informație sunt prezentate cazuri când în funcția de împuternicit al Consiliului în teritorii, autoritățile locale numeau persoane, care nu au calitățile profesionale necesare. Mai mult ca atât, s-a constatat că la

¹¹ AOSPRM, F. 51, inv. 3, d. 32, f. 219.

¹² AOSPRM, F. 51, inv. 16, d. 10, ff. 85, 86.

începutul anului 1960, funcția de împuternicit al Consiliului a fost lichidată în 20 regiuni ale țării (Чумаченко 2010, 76).

În februarie 1961 activau 103 de împuterniciți ai CPPBOR, în 1963 -86, iar spre finele anului 1964 numărul lor s-a redus până la 77 de persoane¹³.

Din 1960 se implementează o nouă formă de lucru cu împuterniciții – seminarele. Primul seminar de șapte zile a fost convocat în noiembrie 1960. Un alt seminar de cinci zile pentru împuterniciți a fost organizat în iunie 1963 la Moscova¹⁴. Seminare pentru „schimb de experiență” au fost organizate în 1965 în orașele Moscova, Kiev, Minsk, Riga, Novosibirsk și Tașkent (Чумаченко 2010, 77).

Pentru prima oară Kuroedov a vorbit în fața împuterniciților în 11 aprilie 1960, la Consfătuirea unională. Laitmotivul referatului președintelui Consiliului era critica conducerii anterioare care nu a pus piedică intensificării activității clericilor, ceea ce a condus la disfuncționalitatea legislației cultelor. Majoritatea împuterniciților au fost de acord cu tonalitatea intervenției lui Kuroedov.¹⁵ La Consfătuire s-au trasat anumite măsuri pentru redresarea situației. Consiliul considera că sarcină principală care-i revine în conducerea activității împuterniciților este stabilirea „controlului sistematic” asupra îndeplinirii hotărârii CC al PCUS din 13 ianuarie și a Consiliului de Miniștri al URSS din 16 martie 1961.

Munca activă în această direcție a început imediat după Conferință. De două ori pe lună Consiliul examina dările de seamă ale împuterniciților, concomitent cu controlul activității lor efectuau vizite pe teren membrii Consiliului și inspectori ai acestuia. În urma acestor acțiuni s-a constatat, spre sfârșitul anului 1960, „lucrul nesatisfăcător, neînțelegerea esenței legislației cultelor de către marea majoritate a împuterniciților, neînțelegerea sensului și esenței hotărârii CC al PCUS din 13 ianuarie 1960” (Чумаченко 2010, 77).

Pentru a ușura munca împuterniciților, în primăvara anului 1960 Consiliul începe lucrul asupra unei Instrucțiuni cu privire la folosirea legislației sovietice despre culte. Către primăvara anului 1961 Instrucțiunea cu parafa „secret” pentru împuterniciții ambelor Consilii a fost aprobată și

tipărită într-o broșură aparte (Чумаченко 2010, 78).

În iulie 1961 Consiliul expediază în teritoriul „Explicații” pentru folosirea legislației cultelor, aprobate de ambele Consilii (Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse și Consiliul pentru problemele Cultelor)¹⁶.

Odată cu venirea noii conduceri la Consiliu, în fața împuterniciților s-au pus o serie de probleme: de la cele strategice – ce țineau de îndeplinirea hotărârilor CC și Consiliului de Miniștri, până la probleme curente.

Pe seama împuterniciților rămânea și datoria de a ține evidența bisericilor, caselor de rugăciune și averilor comunităților religioase, analiza predicilor clericilor, participarea activă la formarea sistemului de educație ateistă, implementarea ritualurilor nereligioase ș.a. Spre exemplu, împuterniciții erau obligați să prezinte către 15 februarie 1963 dări de seamă despre activitatea lor „în lumina hotărârilor partidului și guvernului”, în care să fie prezentate informații ce țin de: activitatea organelor locale ale puterii de stat, rezultatele restructurării organelor de conducere a parohiilor; caracteristica persoanei arhiereului, clericului și a membrilor fondatori; informații despre activitatea nelegitimă a autorităților locale, informații despre angajarea în câmpul muncii a preoților care au rupt-o cu religia. Și, în final, împuterniciții trebuiau să prezinte măsurile pe care le vor implementa în anul 1963, la fel și planul pentru intensificarea controlului asupra respectării legislației cultelor¹⁷.

Urmau să fie îndeplinite o serie de formulare și tabele elaborate de Consiliu. De fapt, încă la începutul anilor '60, Consiliul reacționa la măsurile administrative aplicate față de credincioși din partea împuterniciților. Spre exemplu, în una din primele consfătuiri sub președinția lui V.A. Kuroedov, la 12 martie 1960, Consiliul a examinat darea de seamă a lui A. Oleinik, împuternicitul Consiliului pentru RSSM, după care a fost adoptată o hotărâre specială în care se stipulau „greșelile împuternicitului (...) tov. Oleinik la scoaterea de la înregistrare a comunităților religioase”. Că Oleinik „printr-un singur act” a scos de la înregistrare, fără de aprobarea Consiliului, samavolnic, pe cale administrativă 158 de comunități re-

¹³ ASFR, F. P- 6991, inv. 1, d. 2136, f. 115.

¹⁴ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 27, f. 114-117.

¹⁵ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 24, f. 56-96.

¹⁶ ASFR, F. P- 6991, inv. 2, d. 307, ff. 35-42.

¹⁷ ASFR, F. P- 6991, inv. 2, d. 452, ff. 33-35.

ligioase”. Consiliul a calificat această acțiune a lui Oleinik ca fiind „greșită și practic dăunătoare”¹⁸. Însă Oleinik nu a tras concluziile necesare, astfel că Consiliul a fost nevoit să mai discute o dată în plus activitatea acestuia în RSSM. Astfel, la 24 decembrie 1964, apare Hotărârea Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse „Despre neajunsurile în activitatea împuternicitului Consiliului în RSSM în vederea controlului respectării legislației cultelor” (*О недостатках в работе уполномоченного Совета по Молдавской ССР по осуществлению контроля за выполнением законодательства о культах*).¹⁹

De fapt, și predecesorul lui Oleinik, P.N. Romenski nu se evidențiază prin disciplină și îndeplinirea conștiințioasă a obligațiilor de serviciu. Astfel, în ședința din 19 ianuarie 1951 Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse s-a constatat că Romenski „se amestecă în treburile interne bisericești, nu monitorizează conștiințios activitatea comunităților religioase și a mănăstirilor”. Pentru aceasta Romenski a fost „preîntâmpinat”²⁰. Dar probabil că nu a tras concluziile necesare, de aceea Consiliul se adresează la 29 august 1951 cu o scrisoare specială către L.I. Brejnev și G.Ia. Radu cu rugămintea să-i atragă atenția lui Romenski asupra greșelilor comise în serviciu și indisciplina de care dă dovadă”²¹. Activitatea lui Romenski a mai fost discutată în ședința din 6 decembrie 1952 în cadrul Consiliului²².

În 1963 se amplifică numărul materialelor despre încălcările administrative față de cler și credincioși. La 7 martie 1963 Consiliul adoptă o hotărâre tot „referitor la „acțiunile ilegale” ale împuterniciților, persoanelor în funcție și autorităților locale”, despre ce informează CC al PCUS, dar și CC al PCM²³.

Este semnificativă Hotărârea Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse din 7 martie 1963 cu referire la „greșelile grosolane din partea unor împuterniciți” (*О фактах грубого нарушения законодательства о культах со стороны отдельных уполномоченных Совета и местных советских органов*): „...Au început să încalce legea. Aceasta duce la rezultate rele (...) Este fraudă evidentă, minciună, încercări de închidere (a bisericilor - *n.n.*) prin metode administrative”²⁴.

Documentele de arhivă arată că la mijlocul anilor '60 în majoritatea unităților administrative din URSS, împuterniciții mai curând jucau rolul de instrumente ale autorităților sovietice și de partid locale în lupta pentru scoaterea Bisericii din viața publică. De aceea credincioșii și clericii pierdeau încrederea față de împuterniciți ca reprezentanți ai organelor centrale ale puterii de stat, și se adresau direct la Consiliu când aveau de rezolvat vreo problemă. Această stare de lucruri pune în pericol executarea funcțiilor aparatului central, deci, și realizarea politicii religioase în țară.

Bibliografie

- Алексеев 1993:** В.А. Алексеев, «Штурм небес» отменяется? Критические заметки по истории борьбы с религией в СССР (Москва 1993).
- Власть и церковь 2009:** Власть и церковь в Восточной Европе. 1944-1953. Документы российских архивов: в 2-х томах. Том 1-й. Власть и церковь в Восточной Европе. 1944-1948 гг. (Москва 2009).
- Гераськин 2008:** Ю.В. Гераськин, Взаимоотношения Русской Православной Церкви, общества и власти в конце 30-х - 1991 г. (Рязань 2008).
- Горбатов 2007:** А.В. Горбатов, Государственно-церковные отношения в Сибири (1949-1952 гг.). В сб.: Известия Томского политехнического университета, т. 310, №3 (Томск 2007), 166-170.
- Горбатов 2008:** А.В. Горбатов, Государство и религиозные организации Сибири в 1940-1960-е гг. (Томск 2008).

¹⁸ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 24, ff. 8-9.

¹⁹ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 29, ff. 2-9.

²⁰ AOSPRM, F. 51, inv. 12, d. 151, f. 2.

²¹ AOSPRM, F. 51, inv. 12, d. 151, f. 2.

²² AOSPRM, F. 51, inv. 12, d. 151, f. 5.2

²³ AOSPRM, F. 51, inv. 23, d. 101, f. 131-135.

²⁴ ANRM, F. 3046, inv. 2s, d. 27, ff. 71-75.

- Зонов 2012:** О.Б. Зонов, Государственно-церковные отношения в 1940-1950-х годах: региональный аспект (по материалам Центрального Государственного Архива Удмуртской республики). Вестник Удмуртского Университета 3, 2012, 145-149.
- Марченко 2007:** А.Н. Марченко (протоиерей Алексей), «Хрущевская реформа»: Очерки церковно-государственных отношений (1958-1964 гг.) (Пермь 2007).
- О мерах 1994:** «О мерах по ликвидации нарушений духовенством советского законодательства о культах». Постановление ЦК КПСС от 13.01.1960 г. Письма и диалоги времен «хрущевской оттепели» (Десять лет из жизни патриарха Алексия). Отечественные архивы 5, 1994, 43-67.
- Одинцов 1994:** М.И. Одинцов, Письма и диалоги времен «хрущевской оттепели» (Десять лет из жизни патриарха Алексия, 1955-1964 гг.). Отечественные архивы 5, 1994, 25-33.
- Одинцов 1999:** М.И. Одинцов, «Проявлять бдительность, своевременно пресекать антисоветские выпады духовенства». Доклад председателя Совета по делам Русской Православной Церкви при СМ СССР В.А. Куроедова на Всесоюзном совещании уполномоченных, 1960 г. Исторический архив 2, 1999, 64-91.
- Одинцов 2002:** М.И. Одинцов, Русская православная церковь в XX веке: история, взаимоотношения с государством и обществом (Москва 2002).
- Письма Патриарха 2009:** Письма Патриарха Алексия I в Совет по делам Русской Православной Церкви при Совете Народных Комиссаров – Совете Министров СССР 1946-1953 гг., том 1 (отв. состав. Ю.Г. Орлова) (Москва 2009).
- Поспеловский 1995:** Д.В. Поспеловский, Русская православная церковь в XX веке (Москва 1995).
- Сосковец 2008:** Л.И. Сосковец, Советы по делам религий как проводники государственной политики в отношении церкви. В сб.: Известия Томского политехнического университета, т. 312, №6 (Томск 2008), 162-167.
- Цыпин 1997:** В. Цыпин (протоиерей), История Русской церкви, 1917-1997 (Москва 1997).
- Чеботарев 2004:** С.А. Чеботарев, Тамбовская епархия 40-60 гг. XX века (Тамбов 2004).
- Чумаченко 2008:** Т.А. Чумаченко, К вопросу об отставке Г.Г. Карпова с должности председателя Совета по делам Русской православной церкви при СМ СССР. Вестник Челябинского госуниверситета 18. История, вып. 25, 2008, 138-144.
- Чумаченко 2010:** Т.А. Чумаченко, Совет по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР и его уполномоченные в первой половине 1960-х годов: Структура, формы и методы работы. Вестник Челябинского госуниверситета 30. История, вып. 42, 2010, 74-85.
- Шкаровский 2009:** М.В. Шкаровский, Сталинская религиозная политика и Русская Православная Церковь в 1943-1953 годах. Acta Slavica Iaponica 27, 2009, 1-27.
- Шкаровский 2009а:** М.В. Шкаровский, Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве: Государственно-церковные отношения в СССР в 1939-1964 годах (Москва 1999).

The Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church at the Council of Ministers of the USSR (1943-1965) – a special body for communication between the State and the Church

Abstract

Normalization of relations between the Church and the State during the war led to the need to create a special body to establish relations between the State and the Russian Orthodox Church. Therefore, in August 1943 the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church attached to the Council of People's Commissars of the USSR was formed. G. Karpov, a former member of the Soviet KGB, was appointed the head of the new body. Managing staff of the Council was picked from a list of party nomenclature. The Council was located in Moscow, Kropotkin Street, on the second floor of the building No. 20. Soon, the number of employees of this body has increased significantly. The order of the Council stated that it would maintain links between the Government of the USSR and the Moscow Patriarchy on matters within the competence of the Government.

Among other things, the Council was to "improve" the image of the USSR abroad. Presidents of the Council regularly hosted foreign correspondents. Each meeting was followed by reports.

The responsibilities of Presidents of the Council included regular meetings with leaders of the Church for discussions and consultations on various issues.

It is believed that the creation of a special Council for relations with the Russian Orthodox Church was due to active patriotic activities of the Orthodox Church during the Second World War, as well as to the struggle for the international leadership of the USSR in the period of 1940-1950. In this context, the Moscow Patriarchy was supposed to be a kind of tool in the foreign policy of the USSR.

The analysis of the new archival documents allows concluding that the religious policy of the Soviet State during the second half of the 1940s was determined by the external and internal political situation in the postwar period. The attitude of the Party and Government towards the Orthodox Church were determined by pragmatic interests, rather than a desire to take into account the spiritual needs of citizens.

Совет по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР (1943-1965 гг.) – орган для налаживания отношений между государством и церковью

Резюме

Нормализация отношений между церковью и государством, начало которой было положено во время войны, привела к необходимости создания специального органа для налаживания отношений между государством и Русской Православной Церковью. Поэтому в августе 1943 года при Совете народных комиссаров СССР был образован Совет по делам Русской Православной Церкви. Главой нового органа был назначен Г. Карпов, бывший сотрудник советской госбезопасности. Управляющий персонал Совета был подобран из списка партийной номенклатуры. Совет находился в Москве, по улице Кропоткинской, на втором этаже строения № 20. В скором времени количество его сотрудников значительно увеличилось.

В положении о Совете отмечалось, что он будет осуществлять связи между правительством СССР и Московской Патриархией по вопросам, входящим в компетенцию правительства.

Помимо прочего, Совет должен был «улучшать» образ СССР за рубежом. Председатели Совета регулярно принимали у себя иностранных корреспондентов. После каждой встречи составлялись доклады и отчеты. В обязанности руководства Совета входили регулярные встречи с высокопоставленными иерархами церкви для обсуждения и консультаций по различным вопросам.

Считается, что создание специального Совета по связям с Русской Православной Церковью было обусловлено активной патриотической деятельностью Православной Церкви во время Великой Отечественной Войны, а также борьбой СССР за международное лидерство в период 1940-1950 годов. В этом контексте Московская Патриархия должна была стать своеобразным инструментом в международной политике СССР.

Анализ документов фонда Совета по делам Русской Православной Церкви при Совете Министров СССР позволяет прийти к заключению, что религиозная политика советского государства во второй половине 40-х годов прошлого столетия определялась контекстом внешней и внутренней политической ситуации в послевоенное время.

Отношение партии и правительства к Православной Церкви определялись прагматичными интересами, а не желанием учитывать духовные потребности граждан.

11.02.2015

Dr. Nicolae Fuștei, Institutul de Istorie al AȘM, str. 31 August 1989, 82, MD-2012, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: fustei_nicolae@yahoo.com

tyragnetia.nationalmuseum.md

tyragnetia.nationalmuseum.md